

DOĞADAKİ KUŞLARI DA BESLEYELİM

Doç.Dr. İlhani KIZIROĞLU*

Sonbaharın gelmesi ile günler de kısalmaya başlar ve ilk gece donları ile birlikte, tarla ve çayırda üzerinde kırağı izlenir. İşte bu dönemlerde, bizlerin en yakın dost ve arkadaşları olan kuş türlerinin büyük bir bölümü, kışın daha sıcak geçtiği ve kolayca besin bulabilecekleri güney bölgelerine göç ederler. Geriye kalanlar, kışın getireceği olumsuz koşullara göğüs germeyi kabullenen, çeşitli yerli kuş türlerimizdir. Bunlara, kuzey ülkelerinden gelip de kışı yurdumuzda geçirenler de eklenirse, oldukça kalabalık bir toplulukla karşı karşıya kalmış oluruz.

Gerek kışı ülkemizde geçiren kış misafirleri ve gerekse yerli kuş türlerimiz, soğuk kış günlerinde bizlerin yardımına muhtaçtırlar. Yapılan incelemelerden bir baştanbaca bireyinin -10°C'lik soğuk bir gecede, ağırlığının % 10'unu kaybettiği belirlenmiştir. Bu ağırlık kaybı, çevrenin düşük sıcaklığına karşı, 40°C'lik vücut sıcaklığını korumak zorunluluğundan kaynaklanır.

Kışın günlerin kısalığı, kuşların doğada beslenebilecekleri zamanı da azaltmaktadır. Bu dönemde ayrıca besin bulmada karşılaşılan güçlükler de dikkate alındığında, kuşların şiddetli kışlar nedeniyle hayatta kalmaları, onları beslemeye ve onlara bakmamıza bağlı olacaktır. Yerleşme alanlarında özellikle şehirlerde yeterli besin noktaları (çöplükler) veya besin kaynaklarının azalmış olması, soğuk kış günlerini geçirmek zorundaki bazı kuş türlerini zor durumda bırakmakta ve hatta çoğu yaşamını yitirmektedir. Sosyal yaşamdaki değişimler, örneğin apartman yaşamına geçiş gibi olgular da kuş-insan ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Bugün eskiden olduğu gibi cumbalı evlerin pencere boşluklarında kuşları yemleme olanağı, bu evlerin azalması nedeniyle hemen yok gibidir. Ayrıca, kışın, kuşların besinlerini kolaylıkla sağlayabildikleri alanların büyük bir kısmı da insan-öğlunun çevre üzerinde yapmış olduğu olumsuz baskı nedeniyle bozulmuş ve sonuçta kuşlar, insanoğlunun yardımına muhtaç duruma gelmişlerdir.

Soğuk ve karlı kış günlerinde kuşlarla onları besleyen kişiler arasında, ikili bir ilişki ve alışkanlık doğar. Bu nedenle kuşların kışın beslenmesi doğadan gittikçe uzaklaşan insanların için de büyük önem taşır. İnsan-hayvan ve özellikle kuş arasında kurulan ikili ilişki sayesinde, genç ve çocuklarda doğayı sevmeye duygusunun ve doğaya karşı bir sorumlulukları olduğu duygusunun gelişmesi de sağlanmış olur. Ayrıca bunun sonucunda böcekçil kuş nüfusu artacağından, onların biyolojik savaşta oynadıkları rol de desteklenmiş olacaktır.

KUŞLARIN BESLENMESİ NE ZAMAN YAPILMALIDIR?

Kuş beslenmesinde kullanılan yemlikler Kasım ayı ile bir-

likte asılmalıdır. Bu dönemin ilk haftalarında, kuşların yuvalara alışmalarını sağlamak için yemliklere çok az miktarda yem konulması yararlı olur. Kuş ortasına doğru, yemliğe konulan besinin ne kadar sürede tüketildiğini görmek ve saptamak mümkün olur. Sonbahar ve geç sonbaharda kuşların az yem alması da normal bir durumdur. Zira kuşlar henüz daha karn ve şiddetli kışın etkin olmadığı bu dönemde, rahatça doğadan beslenirler. Bu arada zararlı böceklerin yumurta, tırtıl ve krizaliterini de severek tüketirler. Bu sayede de biyolojik savaş için önemli bir rol oynamış olurlar. Sadece süreki donların sürdüğü ve kar örtüsünün bulunduğu dönemlerde yemliklerin yemle doldurulması gerekir. Yemleme işi, şehirlerde Nisan ayıyla birlikte mutlaka terkedilmelidir; çünkü kuşlar, artık yeterli besini bizzat kendileri sağlarlar.

YEMLİKLER NASIL OLMALIDIR?

Kışın kuşları beslemede kullanılan yemlikler çeşitli büt ve şekilde olabilir. Bu yuvalar bizzat yapılabilecekleri gibi, çok az bir ödeme ile de yapılabilir. Yemliklerde dikkat edilmesi gereken en önemli husus, yemliğe konulan yemlerin kar ve yağmur suyu alarak ıslanmamasıdır. Zira ıslanıp donan yemler, kuşların hastalanıp ölmelerine neden olabilir. Bu durum, yemliğin çatısının meyilli olması ve kuşların yemliğe rahatça girip çıkabilecekleri yeterli büyüklükteki açıklığın bulunması ile önlenir. Çatının yeterli ölçüde meyilli olması, yağmur ve kar tanelerinin yeme ulaşmasını engeller.

Bir park veya apartman önündeki bahçede kuşların beslemek isteyenler, yemliğin kontrolünü her zaman yapmalıdır. Bu hem yemin zamanında takviye edilmesi, hem de yemliğin temiz tutulması bakımından gereklidir. Silolu yemliklerde kontroller sık yapılmayabilir. Yemliklerin kuşların görebilecekleri yerlere konulması da önemlidir. Eğer yemliğin yer başlangıçta iyi seçilirse, yer değiştirme gibi bir sorun ortaya çıkmaz.

* Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Fen Bilimleri Bölümü

YEM OLARAK HANGİ BESİN MADDELERİ NASIL KULLANILMALIDIR?

Kışın beslenecek olan kuşları, beslenme şekillerine göre tohum ve yumuşak besin maddeleri yiyenler olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Bunların dışında yırtıcı kuşlar, baykuşlar ve su kuşları olmak üzere üç ayrı grup daha vardır. Bu gruplardaki kuşlar, özellikle kışın çok çetin geçtiği yörelerde ve yıllarda mutlaka yemlenmelidirler, yoksa bunlar için ölüm kaçınılmaz olur.

TOHUM YIYICILAR

Bu gruba kışı yurdumuzda geçiren ve bu dönem dışında da tohumla beslenen ispinozgiller girer. Bunlar tohumla beslendikleri için oldukça kuvvetli bir gagaya sahiptirler. Ayrıca ayak parmakları arasında tuttukları ayçiçeği tohumlarını, büyük bir ustalıkla ve keskin sivri gagalarını kullanarak parçalayıp içindeki tohumu yiyen baştankara türleri de bu gruba girer. Kuşların kabuklu tohumları kırma sırasında enerji kaybetmemeleri için, yem olarak tohum kırıklarını kullanma tavsiye edilir. Bu gruptaki kuşlara verilecek yem, ayçiçeği ile keten tohumlarının 2:1 ve 3:1 oranında karıştırılması ile elde edilir. Bu gruba giren bazı önemli kuş türleri şunlardır.

1. Dağ ispinozu (*Fringilla montifringilla*): Kışın yurdumuzun tüm bölgelerinde rastlanan ve kışı yurdumuzda geçiren ilkbahar ile birlikte kuzeye giden kış misafiri bir türdür.

2. Bozboğaz (*Prunella modularis*): Ev serçesi ile karıştırılırsa da, ondan sivri ve uzun olan gagası ile ayırtedilir. Tipik bir böcekçi kuş türüdür. Yurdumuzda Güney Anadolu dışındaki bölgelerde rastlanır.

3. İspinoz kuşu (*Fringilla coelebs*): İspinoz kuşu böcekçi olmayıp daha çok tohumlarla beslenir. Tüm bölgelerimizde rastlanır. Özellikle kışın, bizim beslememize gereksinim duyan bir türdür.

4. San kirazkuşu (*Emberiza citrinella*): Yurdumuza kışın misafir olarak gelir. Çok çekingen olduğu için yemliğe en son gelen bir türdür. Ege ve Güneydoğu Anadolu dışındaki bölgelerimizde rastlanır.

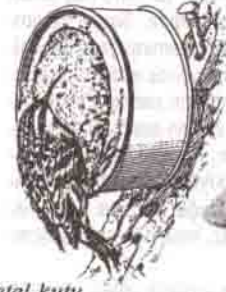
5. Sivracı kuşu (*Sitta europea*): Genellikle eş halinde beslenen ve bu beraberliklerini ömür boyu sürdüren bir kuş türüdür. Kuvvetli gagaları ile yemlikte diğer türleri hemen hakim olmaktadır. Korkusuz olan bu kuş türümüz de yurdumuzun tüm bölgelerinde görülmektedir.

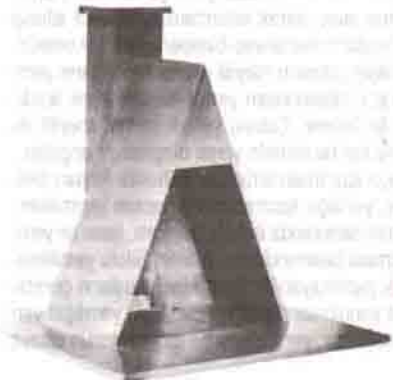
İç yağı ile beslenen iki büyük, bir mavi baştankara.

6. Florya (*Carduelis chloris*): Bütün bölgelerimizde rastlanan yerli bir kuş türümüzdür. Yem evine gelirse, evdeki tüm yemlerin kendisine ait olmasını istediğinden, diğer türlerle hemen kavgaya tutuşur. Evden, ancak karnı doyarsa ayrılır. Kuvvetli gagalarını kullanarak ayçiçeği tohumlarının kabuklarını kırarak içini zevkle yer.

7. Büyük alaca ağaçkakan (*Dendrocopus major*): Büyük ve kuvvetli olan bu kuş türü, yemlikten taşıdığı tohum-

Tahta, metal kutu ve sazdan yapılan çeşitli kuş yemlikleri.

ları önce bir ağacın kabuğuna sıkıştırır, daha sonra da gagasını bir çekiç gibi kullanarak tohumu deler ve içindekini yer.

8. Ev serçesi (*Passer domesticus*): Serçe yurdumuzda en sık rastlanan bir kuş türüdür. Kabuklu yemleri (ayçiçeği tohumu) açamaması, serçe ile beraber yemliğe gelen diğer kuş türleri için bir şansır; yoksa bulduğu yemi anında silip süpüren hırslı ve uslanmaz bir kuş türü olan serçe ile diğer kuş türlerinin başa çıkması mümkün olmaz.

9. Kocabaş (*Coccothraustes coccothraustes*): Yemliklere nadiren de olsa uğrar. Genelde kış yemlemesine gereksinimi yoktur ve kalın kabuklu kayın tohumları ile beslenir; ama fakir tohum yıllarında ve çok soğuk geçen kışlarda bizim vereceğimiz yemi yer.

10. Sığırcık (*Sturnus vulgaris*): Yurdumuzun tüm bölgelerinde bulunan yerli bir türdür. Kışın oldukça soğuk geçtiği Ankara gibi yörelerde bile güneye inmemektedir. Bu yüzden de kışın güç koşullar altında yemlememize gerek duyar.

Aşağıda adları verilen baştankara türlerinden ilk ikisi dışındakiler yurdumuzda bulunan yerli türlerdir. Kabuklu tohumları ayak parmakları arasına alıp, kuvvetli gaga darbeleri ile parçalarlar ve içini yerler. Çam ve bataklık baştankarası yemliklerden, gagalarının alabileceği kadar yemi bir defada alarak uzaklaşırlar ve yemin bir kısmını daha sonra kullanmak üzere ağaç kabuklarının yanlarına altına saklarlar.

11. Tepeli Baştankara (*Parus cristatus*), 12. Dağ Baştankarası (*P. montanus*), 13. Büyük baştankara (*P. major*), 14. Mavi Baştankara (*P. caeruleus*), 15. Çam baştankarası (*P. ater*), 16. Bataklık baştankarası (*P. palustris*)

17. Kış altın tavukcuğu (*Regulus regulus*): Boyu 9 cm kadardır. Güneydoğu Anadolu dışındaki tüm bölgelerimizde rastlanır. Özellikle fundalık, vadi ve ormanlık alanlarda görülür. Gözünün etrafındaki açık renkli halka onun tanımasına yardımcı eder.

18. Karabaşlı iskele kuşu (*Carduelis spinus*): Erkek ve dişi yeşilimsi sarı renkli olup, erkeğinin kafasında siyah renkli bir kеп bulunur. Yurdumuzun tüm bölgelerinde bulunur.

19. Erkek ve (20) dişi Şakrak kuşu (*Pyrrhula pyrrhula*): Bu kuş türü de kocabaş gibi, ancak çok soğuk geçen kış günlerinde bizim beslememize gereksinim duyar, diğer zamanlar tomurcukları yiyerek beslenir. Bu kuş türünde vücudun alt kısmı erkekte kırmızı, dişide ise gri kahvedir.

21. Tarla serçesi (*Passer montanus*): Ev serçesi ile birlikte gezer ve yemlikte beslenir. Ev serçesi gibi saldırgan değildir. Tüm bölgelerimizde bulunur.

22. Kumru (*Streptopelia decaocta*): Yemliklerde rastlayabileceğimiz en büyük türdür. Yemlikteki tüm tohumları hiçbir seçim yapmadan severek yer. Daha çok yem fabrikaları civarında beslenir, oralarda yem bulamazsa evlere ve yemliklere sokulur.

23. Kara tavuk (*Turdus merula*): Yaklaşık sığırcık büyüklüğünde metalik siyah olan bu tür, daha çok ormanlık alanlara asılan yemliklere gelmektedir.

24. Tepeli toygar kuşu (*Galerida cristata*): Genellikle yerleşim alanlarının sınır bölgelerinde görülen bu tür de kışın bizlerin vereceği yeme muhtaçtır. Yurdumuzun tüm bölgelerinde bulunur.

YUMUŞAK YEM YİYENLER

Bu gruba giren kuş türleri oldukça çeşitlidir. Bu grupta-

Açıktan halsiz düşüp son anlarını yaşayan bir şahin (*Buteo buteo*).

ki türler, yemlerini genellikle yerde aradıktan için yükseklere asılan yemliklere severek gelmezler. Bu nedenle kış beslenmesi esnasında ve özellikle soğuk geçen günlerde bu türlere yardım şarttır. Yumuşak yem yiyicilerin esas besinini yulaf ezmesi oluşturur. Eğer bulunursa kuru üzüm, elma ve armut gibi meyveleri de yemekten çekinmezler. İç yağı eritilip içine yulaf ezmesi katılır ve yoğurt ve konserve kutularına konup uygun yerlere asılırsa, bu gruptaki türlerin besini severek yedikleri görülür. Bu hazırlanan besinin maliyeti 100-150 TL'dir. Gerek bu gruptaki ve gerekse bir önceki grupta olan türlerin çoğu kasaptan alınarak bir ağacın gövdesine kuvvetli bir sicimle bağlanmış olan iç yağını da yerler.

Bu gruba giren en önemli kuş türleri şunlardır:

1. Narbülbulü (*Erithacus rubecula*),
2. Çit kuşu (*Troglodytes troglodytes*),
3. ve 4. Bahçe ve orman tırmaşığı (*Certhia familiaris* ve *brachyactyla*).

Soğuk geçen kış günleri yırtıcı kuşların da doğadan beslenmelerine engel olur. Yırtıcıların ana besini olan fareler kann altına yerleşip çok nadir olarak dışarıya çıktıklarından, beslenmeleri ancak karsız günlere ve tesadüflere bağlı kalır. Özellikle şahin ve kerkenez için, yemliklerin tarla ve bahçelere ve ormanlık bölgelere konulması gerekir. Bu işi Tarım Bakanlığının ilgili Daire Başkanlığı'nın üstlenmesi gerekmektedir. Yem olarak sakatat, vurulmuş domuz ve çığnenmiş hayvanlar vs. kullanılabilir. Yemin parçalara ayrılmasına, sadece belli bazı yerlere bıçak darbeleri vurulmasına ihtiyaç vardır. Yem bu halde yüksek ve sağlam bir kazığın üstüne bağlanır veya çakılır. Kazığın etrafını dikenli telle çevirmek, tilki ve kedilerin yemi yememesi bakımından önemlidir.

Yerli su kuşları da soğuk geçen kış günlerinde büyük tehlike altındadırlar. Gölün buz tutmaması kısımlarına yığılırlar. Oralarda besin sınırlı olacağından, yeterli beslenmeleri mümkün olmaz ve zamanla ölümler karşı karşıya kalırlar. Bunu önlemek için sulak alanların belli bazı noktalarını yemlik olarak seçmek, buralara yeterli miktarda tohum, buğday, arpa vs. koymak lazımdır. Eğer bu yapılırsa, birkaç yıl önce Doğu Karadeniz'e gelen ve soğuk geçen kış nedeniyle güneye inmeyen kuğu örneğinde olduğu gibi birçok birey kurtarılır. Böylece doğanın bu güzel ve çaresiz varlıkları yalnız bırakılmaması ve nesillerinin devamı sağlanmış olur. □